НЕ СЕ ГАСИ ТУЙ, ЩО НЕ ГАСНЕ

За нас е радост, слънце златно
в навъсен ден, когато бляска,
но лъчът му грей по-приятно
през някоя тъмнична рязка.

Една звездица — и тя тоже
моряка води сред морето,
единичка искра някга може
пожар да дигне до небето.

Огънят, в който Хус изчезна,
огря вселената по-ясно,
в нощ мрачна, бурна и беззвездна
светкавицата грей ужасно.

Тирани, всуе се морите!
Не се гаси туй, що не гасне!
Лучата, що я днес гасите,
тя на вулкан ще да порасне.

Тук всичко мре, изтлява, гние,
и тез, що бдят, и тез, що падат,
престоли, царщини и вие
и червите, що вас изядат.

Едната светлина е вячна —
една във хаоса грамадин!
Със нея тоя свят се начна,
със нея няма да пропадне.

Във мрачен гроб фърлете нея —
тя повеч блясък ще да пръсне,
убийте я във Прометея —
тя във Волтера ще възкръсне.

И ако слънцето изчезне
от тия небеса приветни,
то някой в ада ще да влезне,
главня да вземе, да ни светне!

Януари 1883

ИВАН ВАЗОВ — ЛИТЕРАТУРЕН КРИТИК

Проф. Георги Димов

С половинвековното си творческо дело Иван Вазов прокара дълбоки бразди в различните области на духовния живот, доминира в цяла една епоха. Извънредно плодотворна и с непреходно значение е и неговата литературно-критическа дейност, на която той посветява много сили, ръководен от съзнанието за голямата й роля в развитието на младата ни национална литература и култура. Всестранното осветляване на тая дейност ни позволява да очертаем една по-пълна, богата и нюансирана картина на литературния процес, да се домогнем до по-вярна и пълна представа за съдържанието и насоката на художественото и критическо мислене на епохата.

Следвайки традициите на възрожденските писатели, Вазов иска да служи на българската литература не само чрез собственото си художествено творчество, но като сочи и на другите пътя, формите и средствата за създаване на произведения, съзвучни с общественото и духовното развитие на народа ни. Той е чувствувал призванието и дълга си да бъде изповедник и пълномощник на своите сънародници в национално-общественото и културно-нравствено ни тежнение, да разчиства широк друм за изява на техните творчески сили. Още като прочетем прочувствено написания предговор към „Пряпорец и Гусла" (1876), у нас не остава никакво съмнение за острото публицистично-полемично перо на младия поет.

И наистина — на страниците на редактираните от него вестници и списания „Народний глас" (1880—1885), „Наука" (1881—1884), „Зора" (1885), „Денница" (1890), както и на други периодични издания, той развива една рядко интензивна критическа дейност, която изиграва неизмеримо благотворна роля за изясняване на множество по-общи и по-конкретни въпроси, органически свързани с литературното и общокултурното развитие на времето. Използвайки най-различни форми — от обстойната статия до рецензията и краткия отзив, от очерка до публицистичната бележка, Вазов не изпуща почти нищо от изострения си поглед, своевременно реагира на нездрави явления и вредни тенденции, насочва и насърчава, критикува и осмива, сочи къде се крият обективните и индивидуално-психологическите предпоставки за появата на значителни, с трайна значимост произведения. Без да се впуща в обширни теоретически трактати, той улучва едни от най-съществените черти на художествената дейност като своеобразна форма на познание и въздействие, като фактор за народностно утвърждаване, естетическо и етическо извисяване. С умение народният поет използва конкретния факт, за да изкаже по-общи съждения за литературния живот на времето, да обърне внимание върху жизнените потребности на тогавашната българска общественост. И критическата му дейност свидетелствува за рядка гражданска отзивчивост и непримиримост към всичко, което е издавало примитивни представи за художествени ценности, ниска култура, липса на усет за съвременните естетически изисквания и т. н. Големите си изисквания за литературата той иска да внуши и на другите, усетили призвание да работят на художественото поприще. Неведнъж прави темпераментни апологии на литературата — способна единствена да разкрие духовния ръст на нацията с всичко своеобразно и непреходно в нея. Вазов следи от близо пулса на книжовния живот и намира възможност да се изкаже почти за всяка проява, върху умножаващите се по онова време вестници и списания, върху отделни творби, печатани на техните страници, за началните стъпки и по-късни прояви на млади писатели, да споделя радостта или тревогата си, да предупреди за пагубните последици от появата на литературни сурогати, на формалистично безидейни творби, да апелира за по-голяма етичност в отношенията между хората на перото, за превъзмогване на партизанската ненавист, литературната котерийност и национален индиферентизъм.

Както и при големите възрожденски дейци, и при Вазов писателят и културният деец, литературният критик и общественикът публицист вървят ръка за ръка, взаимно се допълват. Затова и една значителна част от неговите критически писания са посветени на книги и съчинения, на издания, които засягат по-общи културно-просветни, научно-образователни, обществено-исторически и други въпроси, характеризиращи книжовния живот на времето. Той е еднакво загрижен и за развитието на съвременната литература, и за правилната оценка на народопесенното наследство, за неговото творческо използуване в по-нататъшното възмогване на националната поетическа мисъл, и за вярната художествена трактовка на многовековната ни историческа съдба. Затова е и толкова непримирим към всички, които не са разбирали или са нехаели за тези жизнени потребности.

Осъзнал диалектическата същност и конкретно-историческа определеност на културните потребности и художествени вкусове, Вазов предупреждава, че в условията на новоосвободеното отечество просветителските лозунги, историко-романтичните тиради, напално-патетичните призиви, характерни за предходната възрожденска епоха, не могат да будят „някогашните пориви". Все по силата на тия закономерности той настоява всяка творческа дейност да бъде съобразена с потребностите на българската народност. А когато започват да се чуват гласове, че при новите условия патриотичната литература вече не намирала отзвук, народният поет обосновава, че от подобна литература ще се чувствува винаги нужда, тя винаги ще вълнува и тласка към размисли, стига само патриотичните теми да бъдат разработвани съобразно гражданското и духовно развитие на обществото. Неизменен върховен принцип за Вазов е българската литература да следва свой самобитен път, да има народностен облик, да възсъздава жизнените конфликти, гражданския и духовен свят на българина в историческото му битие и съвременни домогвания. Тогава националната ни литература ще звучи с патоса на общочовешките стремежи и идеали. Така критикът утвърждава начала, които съпътствуват по-нататъшното прогресивно литературно развитие.

Участвувайки непосредно в цялостния духовен живот, Вазов разбира голямото значение на критическата дейност за възмогването на творческата мисъл. Горчиво изстрадал грубите нрави на времето, отричан и обругаван, засегнат в най-съкровените си идейно-естетически разбирания, Вазов изповядва в предговора към стихосбирката „Поля и гори" (1884) чистосърдечно схващанията си за задачите и високата благородна мисия на критиката — „най-могъщественият двигател на човеческия напредък в новото време". За съжаление обаче у нас тя се е превърнала в „инструмент на страсти", на завист и отмъщение, на най-долни инстинкти. „Понеже не можем да създаваме, то събаряме, нямаме бедна литература — това е резон да я нямаме никак; нямаме чела за венци — хвърляйте кал по лицата! Господа, доста кал! Дайте ни малко лъчи!" — издава тревожен вик поетът-хуманист. Тия, изречени сякаш на един дъх, скръбни размисли ни подсказват, от една страна, за мрачната, душната тогавашна обществена и литературна атмосфера, така болезнено чувствувана от честните хора, изтерзала безмилостно и самия Вазов, от друга — за голямата роля, която той възлага на критиката — на непредубедената, честна критика. Но и при всичкото си огорчение и възмущение Вазов не изменя на високите си естетически и етически принципи, тях той издига като историческа повеля пред българската художествена и критическа мисъл, проявява рядка нравствена устойчивост и историческа прозорливост.

Онова, което определя основния патос на Вазовата критическа дейност от началото на нашия век, е неотстъпната борба срещу модернизма и индивидуализма в различните им превъплъщения. На усилията на д-р Кръстев да докаже анахронизма на Вазовата реалистическа поетика по отношение на естетическите потребности на модерния човек, застъпвайки се за изкуство, което да бъде далеч от „злобата на деня", да третира „вечните въпроси" на човешкото битие, народният поет и критик противопоставя изконните принципи на демократичната, жизнено правдивата литература, която отразява разнообразните проблеми на непосредния живот, обосновава социалната и възпитателна мисия на поета. И в този многолетен спор победител излезе Вазов. Дълбоко разтревожен от стремежа на българските модернисти да натрапят на публиката всевъзможни символистични, индивидуалистично-мистични произведения, той настойчиво призовава на театралните сцени да бъдат играни пиеси, почерпани из българската действителност, които да обогатяват ума и чувствата на зрителите, да ги възпитават в благородни идеи, да разпалват и доставят естетическа наслада. За българските писатели има благородно поприще за изява — да изобразяват миналия и сегашния живот на народа, „но освободени от всяка подражателност на чужди модели, без символистичната мъгла и без модернистическите тенденции, които им пречат да бъдат естествени и верни" — настоява Вазов. Но бърза да предупреди, че сюжетът още не означава създаването на истинска българска драма. Той следва да бъде така претворен, че да зазвучи с акордите на българската душевност, да раздвижи мисловността и емоционалността на зрителя, да го изпълни с високи национални и хуманни чувства. Той вижда всичката опасност от прогонването на националния репертоар от театралните сцени и няма да се умори да насочва писатели и поети да се обърнат към българската действителност — минала и сегашна, предлагаща благодатен материал за всякакъв род художествени творби. Свидетел на апатията към развитието на националната литература, на безкритичното преклонение пред чуждото, на притъпеното съзнание за национална гордост, Вазов с болка възкликва: „Ний не правим нищо, за да разлюлеем ония велики струни на човешкото сърце, които се наричат: народна гордост."

Цяла естетическа програма развива Вазов в проникновения си предговор към „Легенди при Царевец" от 1910 г. Почти с думите, с които някога говореше великият Белински, от поета Вазов иска да бъде преди всичко „син на своя народ и на своето време", да черпи от богатата съкровищница на живота, „с писането си да засегне която и да е струна на народната душа, да я направи да кънти от всяко негово чувство, радост и копнеж, той да бъде отзива на нейните". Почувствувал многообразните връзки между някогашното, сегашното и бъдещето, Вазов призовава младите писатели да отвърнат поглед от чуждите моди, да се взрат в българския живот, да създадат произведения, съзвучни с българската душевност, да засяват „в девствената й почва заедно с почитта към родното и благородните семена за любов към доброто, към истината, към човека". Не звучат ли тези призиви с всичката си актуалност и в наше време? Не говорят ли те за голяма историческа и естетическа прозорливост в същността на всяко голямо, непреходно изкуство?

Художник с изострен усет за житейските проблеми, за движенията на човешката душа, за тайните и величието на природата — намерили такова многообразно отражение в творчеството му, все със същото умение и дълбочина Вазов вниква в идейния и художествения свят на другите, в тъканта на чуждите произведения, разкрива ни доколко авторът е уловил житейските конфликти, душевните вълнения на хората, доколко е успял да им даде съответна поетическа интерпретация. Критическите му съждения се преплитат с наблюдения, изводи и характеристики за обществената и духовна проблематика на времето, за развитието изобщо на националната литература и култура.

И като литературен критик Вазов се извисява до големи прозрения и верни прогнози. Независимо от някои несъстоятелни съждения той се явява най-непосредния продължител на възрожденската реалистична критика, подготвя почвата за по-нататъшното нейно възмогване по пътя на материалистическото й осмисляне.

Историческото развитие жестоко се подигра с онези, които още преди повече от половин столетие искаха да „погребат" Вазовата реалистична поетика. Подобно разочарование очаква и онези съвременни „новатори", които снизходително се усмихват на Вазовата „отживяла поезия", която уж не вълнувала „модерното светоусещане" на днешния човек. За радост и гордост на българския народ ние сме свидетели как шествуват по света Вазовите творби в стихове и проза, а следваните и утвърдени от него критико-естетически принципи си остават непреходни по своята значимост. Те ще бъдат винаги опора и изходно начало за създаване на пълноценна демократична литература, съзвучна на по-нататъшното обществено и културно развитие на българската народност, на нашата велика социалистическа съвременност.

ВАЗОВ и БЪЛГАРСКАТА МУЗИКА

Петър Гьондев

Един от най-търсените от народа поети в създаването и нагласяването на градски песни е Иван Вазов. Върху негови стихотворения възникнаха немалко песни, които се подеха от целия народ и придобиха общенационално значение. Смятам, че е излишно да припомняме историческото място, което заема „Тих бял Дунав" в лоното на българските песни, ролята на възрожденските песни „Боят настана" и „Титът заехтя". Почти всички ние сме израснали с Вазовите песни. Помним ги още от детската си възраст. С тях, с „Детенце хубаво, пиленце любаво", „Когато бях овчарче", „Свири кошията фъртуна" и „Детенце малко с поглед лазурен" заспивахме нощем. От училище се връщахме с „Отечество любезно, как хубаво си ти", „Питат ли ме де й зората", „Морен орачът из нивата сее ше" и „Ясна гайда е писнала", а по-късно пяхме и продължаваме да пеем „Цвете мило", „Видях два прегърнати бука в гората" и „Край Босфора шум се вдига" и др. Някои от тези песни дотолкова се сродиха, че ги приемаме като творчество на целия български народ. Около 50 от стихотворенията на Иван Вазов се запяха спонтанно. Те станаха част от народната песен, част от българската градска песен. Други 20 получиха разпространение на отделни места в страната. Повечето от стихотворенията, върху които народът нагласи мелодия, са писани през ранния период на Вазовото творчество или скоро след него. Няма друг български поет толкова много обичан и търсен в създаването на песни.

Вазовите песни се разпространяват още преди Освобождението, а някои от тях като „Боят настана" се пеят още по време на Априлското въстание. Мелодията на тази песен е бойка и призивна, макар че, както съобщава Николай Кауфман в статията си „Народните" песни на Иван Вазов", тя води началото си от широко известна по времето градска турска любовна песен, която звучи доста сантиментално. С текста на Вазовото стихотворение обаче, песента промени изцяло своя характер, получава ново преосмисляне, а и самата мелодия се преобразява. Въпреки че остава в минорна тоналност, тя звучи светло. Причина за това е до известна степен и припевът на песента „Бийте, братя българи", който в началото съществува като отделна песен, с мелодия, заимствувана от градската любовна песен „Коя ли съдба тахи отсече." По време на Априлското въстание популярна става и песента „Ой, горо гордо, горо зелена", чиято втора част по-сетне се запява като отделна песен — „Какъв дар би ми [illegible]". Поучила се е още една Вазова песен.

Популярност след Освобождението получават Вазовите песни „Мрачни планините, мрачен е светът", „Ах, нелайте, не презира", „Часът вече наближава" и „Земя черногорска". Някои от песните на Вазов се запяват на руски или украински мелодии. В същата статия Кауфман съобщава, че мелодията на „Тих бял Дунав" е заимствувана от две руски песни „Спи, младенец мой прекрасни" и „Вниз по матушке, по Волге".

Още в края на миналия и началото на настоящия век се разпространяват сред участниците в социалистическото движение песните „Сбогом, хубави Балкани", която се пее и по-късно от комунисти — политзатворници и партизани, а също така песните „Кат гледам ужасите на зората" и „Животът що е", пети на работнически вечеринки и излети. По-голямата [illegible] учебници. Почти всички се поместят в сборника „Български градски песни", съставен от Николай Кауфман и издаден от Българската академия на науките. За съжаление нямам възможност да спомена и да изредя всички Вазови песни, станали популярни. През 1968 година по инициатива на окръжния съвет за изкуство и култура — Пловдив, ГНС и къща-музей „Иван Вазов" в гр. Сопот изд. „Наука и изкуство" издаде сборничето „Вазова гусла", съставено от Николай Кауфман под редакторството на Иван Койнаков. Тук са намерили място 24 от по-известните песни по Вазов текст.

Макар че не притежава особени художествени достойнства и не е завършена, първата българска опера „Сиромахкиня" има голямо историческо значение. След нейното появяване българските оперни дейци получават своите права върху сцената на Народния театър. До този момент това не е било възможно, независимо, че „Операта дружба" има вече добър хор и изнася спектакли от цели опери. „Сиромахкиня" създава още по-голям интерес у българските композитори по отношение на оперното творчество и затова поставянето на три оперни произведения през следващата година е съвсем оправдано.

И втората българска опера, създадена няколко години след „Сиромахкиня", е изградена върху Вазов сюжет. Нейното либрето е съставено от Иван Иванов, литератор, композитор и хорови диригент, по поемата на Иван Вазов „Грамада". Той композира и мелодиите на операта, а хармонизацията и оркестрацията на това произведение е направена от капелмайстора Венцеслав Каушки. „Камен и Цена" се представя с успех през сезона 1910/1911 година, а след това влиза в репертоара на много провинциални оперни състави. Знаменателна е годината 1911, когато само за един сезон са поставени три оперни произведения от български автори. От тях две са създадени върху Вазови сюжети — „Камен и Цена", за която споменахме преди малко, и „Борислав" от Маестро Атанасов по едноименната драма на Иван Вазов. Маестро Атанасов дълго време търси сюжет за своето оперно произведение. По това време в София се играе с успех драмата на Вазов „Борислав". Той се спира на нея, защото тя дава големи възможности със своето героико-романтично съдържание. При написването на операта той показва своите възможности на оперен творец с ясна музикална мисъл и мелодическа находчивост. Операта е посрещната радушно от публиката на премиерата й в 1911 година. Тя е дирижирана от автора, с режисура на Драгомир Казаков, а в ролите участвуват Иван Вульпе, Стефан Македонски, Жельо Минчев и Ана Тодорова. За първото изпълнение в-к „Ден"[1] отбелязва: „Тя е музика, с която вече се туря началото на българската опера. Операта „Борислав" сочи за разкошната музикална фантазия на г. Атанасова."

Не закъсняват и произведения в другите музикални жанрове. Едно от първите симфонични произведения в историята на българската музика е „Тържествената драматическа увертюра „Ивайло". Тя е и най-значителната симфонична творба на Добри Христов. Програмата й е доста обширна и носи трагичен оттенък, но въпреки това Добри Христов създава едно жизнерадостно съчинение с лирико-героичен характер, с много моменти на танцувалност.

Афинитет към Вазовото творчество [illegible] и композиторът Панайот Пипков. Той написва опера „Руска", която за съжаление е изгубена. През 1910 година [illegible]. Въодушевен от това събитие, Панайот Пипков участвува в конкурса за приветствена песен [illegible] и спечелва I премия с композицията „Приветствена песен" върху Вазов текст. Изпитвайки голямо уважение и възхищение към поета, Пипков написва, по предложение на режисьора Иван Попов, мелодии към пиесата „Към пропаст". Така се появяват четири песни: „Песен за цар Калоян", „Песен на Сара", „Песен на Борислав" и „Песен на довджийската прислуга" и инструменталната пиеса „Ръченица". Пиесата се посреща радушно на премиерата й в 1908 година. Вазов остава много доволен от сътрудничеството си с Пипков и му предлага да напише песни към следващата постановка на неговата пиеса. Очевидно патриотичните тенденции във Вазовото творчество допадат твърде много на композитора и „Песен за Клокотница" има успех. Обяснение трябва да търсим и в преклонението на Панайот Пипков пред Иван Вазов като поет, писател и общественик. Мирогледът на Вазов оказва силно влияние върху оформянето на творческата личност на Пипков. Пипков е толкова свързан с творческото верую на Вазов, че вмъква негови текстове в своите оперети. Така в края на оперетката „Щурец и мравка" той поставя песента „Когато бях овчарче" по Вазов текст.

Един от нашите най-значителни съвременни композитори още в младежките си години, в началния период на своето творчество насочва вниманието си към Вазов. Това е Филип Кутев. През 1930 година той завършва баладата „Клепалото бие" за солисти, хор и оркестър по текст на едноименната балада на Иван Вазов. Творбата на поета привлича композитора с патриотичното си съдържание, с този тъжък и майсторски рисунък, с който Вазов пресъздава картини от историческото минало на родината, с неповторимата си поетическа образност. Интересът към Вазовото произведение е бил засилен и от настояването на музикалния деец Васил Мирчев. Баладата е изпълнена на 12 юли същата година под диригентството на Мирчев.

В зрелия си творчески период Кутев отново пресъздава герои от Вазовото творчество в музиката си към филма „Под игото" през 1952 година. На следващата година той преработва музикалния материал от филма в „Сюита из музиката към филма „Под игото" за симфоничен оркестър.

Починалият в творческата си зрелост композитор Светослав Обретенов пише музика към драматизацията на „Под игото", която представлява три пиеси: Увертюра, Пайдушко и Хоро. Пише и песента „Нека да пеят" из „Под игото". Трябва да съжаляваме, че композиторът не е имал възможност да довърши започнатото си голямо дело, а именно операта „Грамада", по едноименното произведение на Ивана Вазов.

През шестдесетте години композиторът Марин Големинов пише няколко значителни произведения върху Вазов. С поета го сродяват патриотичните тенденции на неговото творчество. Затова не е никак странно, че към „Ивайло" той се обръща на три пъти. Големинов преоркестрира за голям симфоничен оркестър увертюрата на Добри Христов „Ивайло", а през 1954 година написва музика към театралната постановка на драмата „Ивайло". Следва да спрем вниманието си, бих казал, върху най-значителното произведение, написано върху Вазов текст, по либрето на Магда Петканова — операта „Ивайло". Големинов работи върху това произведение с ясното гражданско съзнание за отговорност пред нашата музикална история и публика. [illegible]

Изминаха вече [illegible] години, откакто Вазов написа първите си стихотворения, а песните, създадени върху тях, все още се пеят. [illegible] „противоречива действителност".

Много пъти Вазовото творчество е примамвало нашите музикални творци. Върху стихотворения на Иван Вазов редица композитори са създавали солови и хорови песни. Вазовите стихотворения са предпочитани както от нашите първи композитори, така и от съвременните творци.

Искам да обърна вниманието върху няколко солови песни по текстове на Иван Вазов, влезли в изпълнителската практика. Вазовите стихотворения дават възможност за едно по-свободно третиране на първичния замисъл, но, от друга страна, задължават композитора да потърси такива музикални средства, които в своя характер да се доближават до Вазовото слово. Така стихотворенията „Капинката" и „Калинкин сън" предлагат възможност със своя достъпен, почти народен, език и народен хумор, авторите Парашкев Хаджиев, Веселин Стоянов и Георги Черкин да посегнат към българската родна мелодика и да постигнат закачливостта и скрития хумор, характерни за българския музикален фолклор. Съвсем друг е подходът на Любомир Пипков към творбата на Вазов „Люлякът ми замириса". И тук откриваме пълно покритие на творческите намерения на поета, но със силен отпечатък на личния стил на композитора. Песента има повествователен характер. Тя е един размисъл за живота в широка мелодична линия и по-свободен акомпанимент. Интересни са и двете солови песни на Александър Райчев „Мечтание" и „Песня по зовик". Тук текстът предразполага към едно по-друго третиране на музикалната тъкан, където съвременните средства се преплитат с известна импресия. По отношение на настроението композиторът се доближава до известна тайнственост и размисъл, понякога характерни за Вазовото творчество.

Смятам, че отдавна е назряла необходимостта от един конкурс за написване на песни по Вазови творби. Проведеният през 1950 година даде известен тласък в творчеството на композиторите, където бяха премиерни „Люлякът ми замириса" от Любомир Пипков, „Да работим" от Лазар Николов, „Дивиш ме" от Александър Райчев, „Синчец" и „Пролет иде" от Димитър Сагаев, „Овчар македонец" и „Отишло е" от Йосиф Йосифов и „Къпината" от Иван Хлебаров.

Вазов е един от най-преведените и разпространени автори извън България. Не е излишно да се знае, че някои от Вазовите песни излизат и се изпълняват извън пределите на нашата страна. Кауфман съобщава това за песента „Из кръв и дим в жалост", която се разпространява сред партизаните в Югославия и оттам преминава в България. Ще спомена и за поемата „Русия" от украинския композитор Щогаренко, написана върху едноименното стихотворение на Вазов, за бас, смесен хор и симфоничен оркестър. В поемата е използувана заедно с авторския мелодичен тематичен материал и песента „Горда Стара планина". Това значително произведение е израз на вековната дружба между двата братски народа. Мелодическата съпоставка на темите — български и украински, а също така майсторското претворяване на Вазовия текст е една бележ за достойнствата на Вазов от страна не само на българската, но и въобще на славянската музикална култура. Поемата е изпълнена за първи път през 1961 година от киевската хорова капела „Думка" и Киевската филхармония под диригентството на Вадим Гнедаш.

И така може да се твърди, че Вазов принадлежи не само на българската литература. Той принадлежи и на българската музика. Очевиден е големият интерес на нашите композитори към неговото творчество. То е наистина все още представлява извор за вдъхновение на нашите музикални творци.

[1] Митишев К. Т., „За Борислав", в-к „Ден", г. 1911, бр. 2458.

ИЛЮСТРАЦИИ ОТ ЖАК НАРЕ ПО РОМАНА „ПОД ИГОТО", ИЗДАДЕН В ПАРИЖ